

Ανακαλύπτω την πόλη μου

5η Στάση

Το κάστρο της Ηγουμενίτσας

Εικ. 1. Το κάστρο της Ηγουμενίτσας (Gomenizze) σε χαρακτηριστικό του Vincenzo Coronelli (1687).

Ιστορικό πλαίσιο

Η ίδρυση του πρώτου οχυρού στον λόφο κατά τους ύστερους ρωμαϊκούς χρόνους σχετίζεται πιθανότατα με τον υστερορωμαϊκό ~ παλαιοχριστιανικό οικισμό του Λαδοχωρίου που ιδρύεται τον 2^ο αι. μ.Χ. στον μυχό του κόλπου της Ηγουμενίτσας και συνδέεται με την εγκατάσταση στην περιοχή ρωμαίων εποίκων.

Ο οικισμός του Λαδοχωρίου φαίνεται ότι εγκαταλείπεται στα τέλη του 6ου αι. Παραμένει ωστόσο άγνωστο με ποια μορφή συνεχίστηκε η κατοίκηση στην περιοχή της Ηγουμενίτσας έως τα μέσα του 13ου αι., οπότε η Θεσπρωτία ενσωματώνεται στην επικράτεια του Δεσποτάτου της Ηπείρου. Το λιμάνι πάντως πρέπει να ήταν σε χρήση, καθώς αναφέρεται σε πορτολάνο από την Πίζα στα μέσα του 12ου αιώνα ως portum Gomitisso δίπλα στον ποταμό Calama.

Το 1294 τμήμα της Θεσπρωτίας, μαζί και η περιοχή της Ηγουμενίτσας, συμπεριλήφθηκε στην τεράστια προίκα που δόθηκε από τον Δεσπότη της Ηπείρου Νικηφόρο στη θυγατέρα του Θάμαρ για τον γάμο της με τον Πρίγκιπα Φίλιππο Ανδεγαυό του Τάραντα. Το 1361, όταν πλέον η Ήπειρος και το Δεσποτάτο κυριαρχούνται από τους Σέρβους του Στέφανου Δουσάν, μνημονεύεται ως Γουμενίτσα σε χρυσόβουλο του τότε Δεσπότη Συμεών Ούρεση Παλαιολόγου.

Από τον 15ο αι. και εξής, περίοδο κατά την οποία η Βενετία ελέγχει μία σειρά εμπορικών σταθμών σε όλο το μήκος της παράκτιας ζώνης της Ηπείρου, η Ηγουμενίτσα αναφέρεται ως βενετσιάνικος σταθμός και το λιμάνι της χρησιμοποιείται και πάλι ως αγκυροβόλιο και ασφαλές καταφύγιο πλοίων (Porto delle Gomenizze).

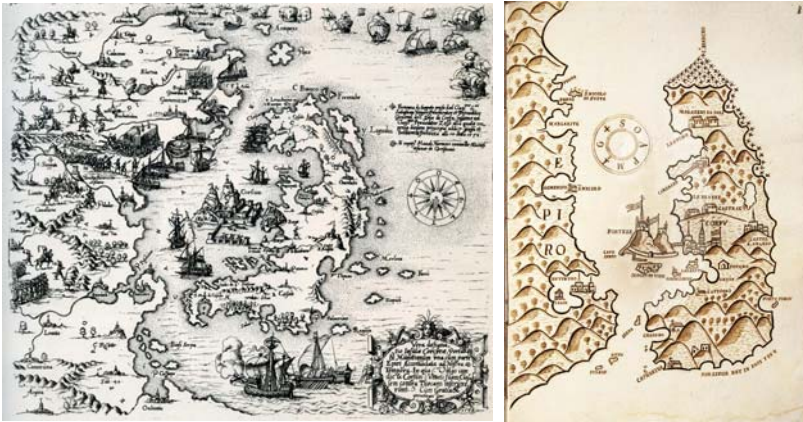

Εικ. 2. Η Κέρκυρα και η ακτογραμμή της Θεσπρωτίας, όπως αποτυπώνονται σε χάρτη του οθωμανού ναύαρχου και χαρτογράφου Πίρι Ρέις στο πρώτο μισό του 16ου αιώνα.

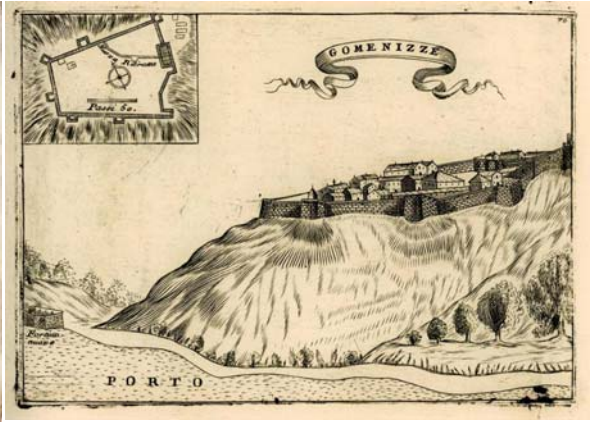
πορτολάνοι: ναυτικοί χάρτες που εμφανίστηκαν για πρώτη φορά τον 13ο αι. κυρίως από Ιταλούς και Καταλανούς σχεδιαστές και θαλασσοπόρους. Αποτύπωναν πορείες πλεύσης, λιμάνια και αγκυροβόλια, ενώ περιείχαν πολλές υπομνηματικές σημειώσεις, συμβολικά σκαριφήματα των ανωμαλιών του βυθού και των θαλάσσιων ρευμάτων, αλλά και κάποια αστρονομικά στοιχεία προσανατολισμού.

χρυσόβουλο: επίσημο δημόσιο έγγραφο - αυτοκρατορικό διάταγμα σε περγαμνή, που έφερε εξαρτημένη χρυσή σφραγίδα, με την οποία βεβαιωνόταν η αυθεντικότητα του διατάγματος. Αφορούσε κυρίως σε δωρεές προς μοναστήρια και ναούς, παραχώρηση τίτλων σε αξιωματούχους, εκχώρηση προνομίων κλπ.

Το 1479, μετά το τέλος του πρώτου βενετοτουρκικού πολέμου, περιέρχεται στην κυριαρχία των Οθωμανών μαζί με τις υπόλοιπες βενετικές κτήσεις στα παράλια της Ηπείρου. Ακολουθούν δύο ακόμη βενετοτουρκικοί πόλεμοι, κατά τη διάρκεια των οποίων οι θέσεις αυτές αλλάζουν συνεχώς κατόχους έως το 1540, οπότε περνούν οριστικά στα χέρια των Οθωμανών.

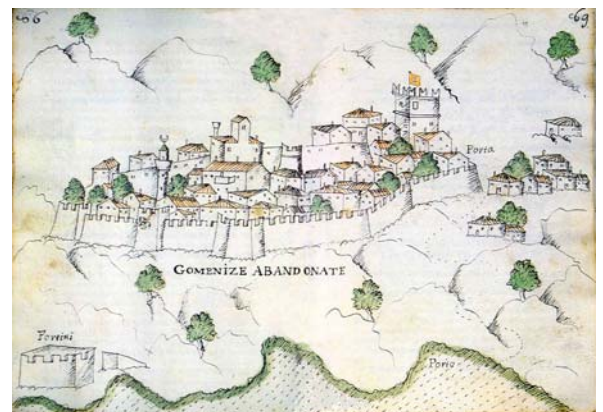
Εικ. 3, 4. Η Κέρκυρα και η ακτογραμμή της Θεσπρωτίας όπως αποτυπώνονται σε χάρτες του 1570 από τον Matthias Zündt (αριστερά) και του 1582 από τον Antonio Millo (δεξιά). Στον χάρτη του Zündt αποτυπώνεται το κάστρο της Ηγουμενίτσας (Gamenizza) στον μυχό του κόλπου, ενώ στον χάρτη του Millo ο κόλπος της Ηγουμενίτσας (Gomenize) και η εκκλησία του Αγίου Νικολάου, στο Πρασούδι ή το Αγιονήσι. Κέρκυρα και Θεσπρωτία αποτυπώνονται αντίστροφα όχι από λάθος, αλλά γιατί ο Βορράς δεν είχε ακόμα ταυτιστεί με το πάνω μέρος του χάρτη.

Εικ. 5. Έναν αιώνα αργότερα, ο βενετός χαρτογράφος Vincenzo Coronelli (1650-1718) θα αποτυπώσει το κάστρο της Ηγουμενίτσας.

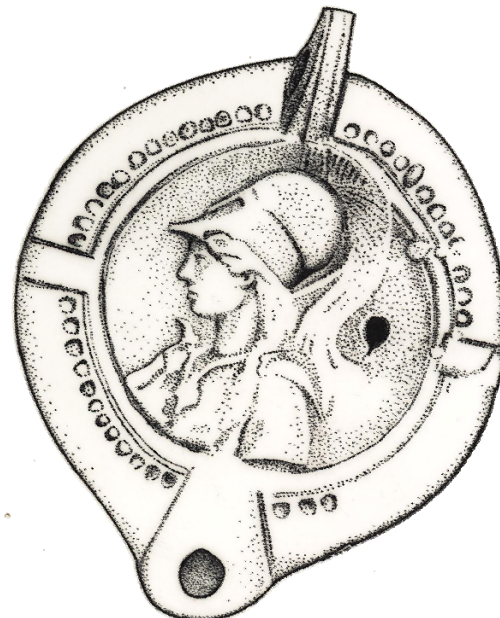
Η Ηγουμενίτσα αποτέλεσε σταθμό των επιχειρήσεων του Ιερού Συνασπισμού των ευρωπαϊκών δυνάμεων κατά των Τούρκων, που κατέληξαν στη νικηφόρο για τον χριστιανικό στόλο ναυμαχία της Ναυπάκτου το 1571. Έναν αιώνα αργότερα, κατά τη διάρκεια του πέμπτου βενετοτουρκικού πολέμου (1645-1669), ο βενετικός στόλος πραγματοποίησε σειρά από σύντομους αντιπερισπασμούς στην περιοχή. Αποκορύφωμα των ενεργειών αυτών, υπήρξε η ανατίναξη του τούρκικου οχυρού το 1685, που είχε εν τω μεταξύ ανεγερθεί στην περιοχή, από τον ναύαρχο Μοροζίνι, αφού πρώτα μετέφερε στην Κέρκυρα τα 12 κανόνια του.

Το 1798 ο Αλή Πασάς των Ιωαννίνων κατέλαβε την περιοχή της Ηγουμενίτσας και επιχειρήσε να επισκευάσει το μισογκρεμισμένο οχυρό της. Για τον επόμενο αιώνα θα αποτελέσει ένα καλό αραξοβόλι για τα πλοία που διέσχιζαν το βόρειο Ιόνιο.

Εικ. 6. Το κάστρο της Ηγουμενίτσας σε έγχρωμο σκίτσο άγνωστου αυτόπτη μάρτυρα που επέβαινε στον στόλο του Μοροζίνι, όταν ανατίναξε το οχυρό στις 28 Οκτωβρίου 1685. Στο σκίτσο έχει αποδοθεί ο οικισμός εντός αλλά και εκτός των τειχών καθώς και το μικρό βοηθητικό κάστρο (fortini) που κτίστηκε πιθανότατα από τους Τούρκους στην περιοχή του λιμανιού. Λίγο πριν την απόβαση των Ενετών, η τούρκικη φρουρά και οι κάτοικοι του κάστρου είχαν προλάβει να το εγκαταλείψουν (Gomenize Abandonate, δηλ. εγκαταλελειμμένη).

Οι πρώτες αρχαιολογικές έρευνες στο κάστρο πραγματοποιήθηκαν τον Σεπτέμβριο του 1950 από τον διευθυντή του Δημοτικού Σχολείου Ηγουμενίτσας, Κων. Παπαγεωργίου, ο οποίος κατά τη διάρκεια των εκσκαφών για την τοποθέτηση σωλήνων ύδρευσης εντόπισε δύο τάφους και ενημέρωσε άμεσα τον τότε έφορο αρχαιοτήτων Σωτήρη Δάκαρη. Τη σωστική ανασκαφή ενός τρίτου τάφου επέβλεψε ο ίδιος ο Δάκαρης έναν μήνα αργότερα, χωρίς ωστόσο ιδιαίτερα ευρήματα. Ακριβώς πενήντα χρόνια μετά, στις 20 Οκτωβρίου του 2000, κατά τη διάνοιξη μικρών ορυγμάτων για τη δενδροφύτευση της πλαγιάς, ήρθε στο φως στο Δασάκι Ηγουμενίτσας, κοντά στη νοτιοδυτική γωνία του κάστρου, ένας ακόμη κεραμοσκεπής τάφος, ύστερων ρωμαϊκών χρόνων, με λίγα κτερίσματα. Το λυχνάρι με τη μορφή της Αθηνάς, που συνόδευε τον νεκρό, αποτελεί σήμερα το έμβλημα του Δήμου Ηγουμενίτσας.

Εικ. 7. Πήλινο λυχνάρι με ανάγλυφη παράσταση Αθηνάς, 2ος-3ος αι. μ.Χ. Αρχαιολογικό Μουσείο Ηγουμενίτσας, αίθουσα III.

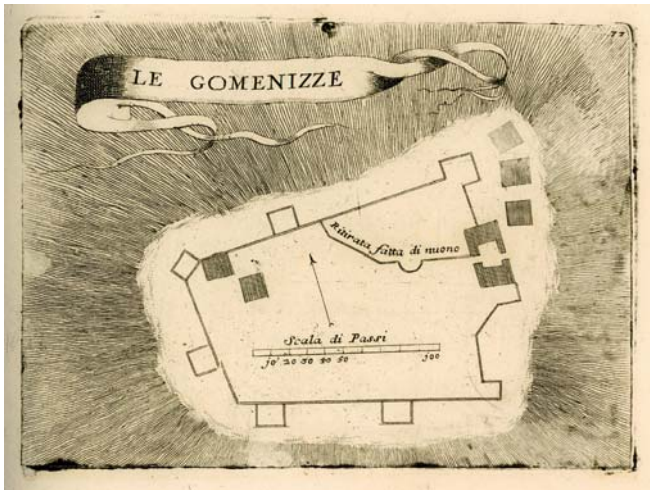
Η ανάδειξη και τουριστική αξιοποίηση του κάστρου της Ηγουμενίτσας αποτέλεσε προτεραιότητα της δημοτικής αρχής της πόλης ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '60. Σύμφωνα με δημοσιεύματα του τύπου της εποχής, επί δημαρχίας Μιχαήλ Αμπλά, πραγματοποιήθηκε σύσκεψη και αυτοψία στην περιοχή του «φρουρίου» για την επιλογή χώρου ανέγερσης τουριστικού περιπτέρου και χάραξης διαδρομής περιήγησης των επισκεπτών. Λίγες δεκαετίες αργότερα, ο λόφος του Διοικητηρίου βρέθηκε ξανά στο επίκεντρο, καθώς προτάθηκε ως χώρος κατάλληλος για την ανέγερση του Αρχαιολογικού Μουσείου της πόλης, που αποτελούσε πάγιο αίτημα των Θεσπρωτών.

Εικ. 8. Εφημερίδα Ελεύθερον Βήμα, Ημερήσια Πανθεσπρωτική Εφημερίς εν Ηγουμενίτση, Φ. 15-7-1969.

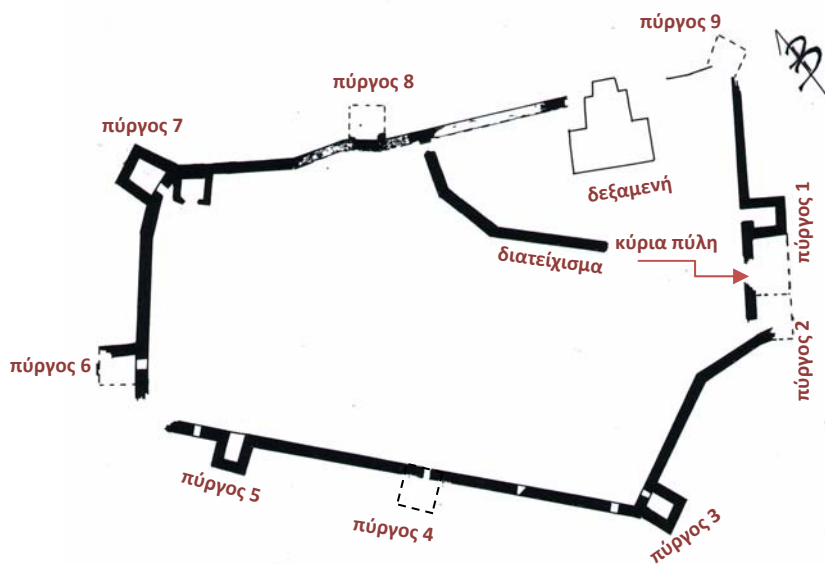
Περιγραφή

Το Κάστρο της Ηγουμενίτσας έχει τραπεζιόσχημη κάτοψη με τεθλασμένη την ανατολική του πλευρά, εμβαδόν 6.290 τ.μ. και συνολική περίμετρο περίπου 450 μ.

Εικ. 9-10. Το κάστρο της Ηγουμενίτσας σε χαρακτηριστικό του Vincenzo Coronelli και σε αεροφωτογραφία της δεκαετίας 1940.

Τα τείχη έχουν δεχτεί επισκευαστικές επεμβάσεις σε διάφορες χρονικές περιόδους. Ο οχυρωματικός περίβολος στη σημερινή του μορφή είναι χτισμένος με αργολιθοδομή και ασβεστοκονίαμα ως συνδετικό υλικό. Κατά τμήματα σώζεται σε ύψος μέχρι και 6 μ. και έχει μέσο πάχος 2 μ.

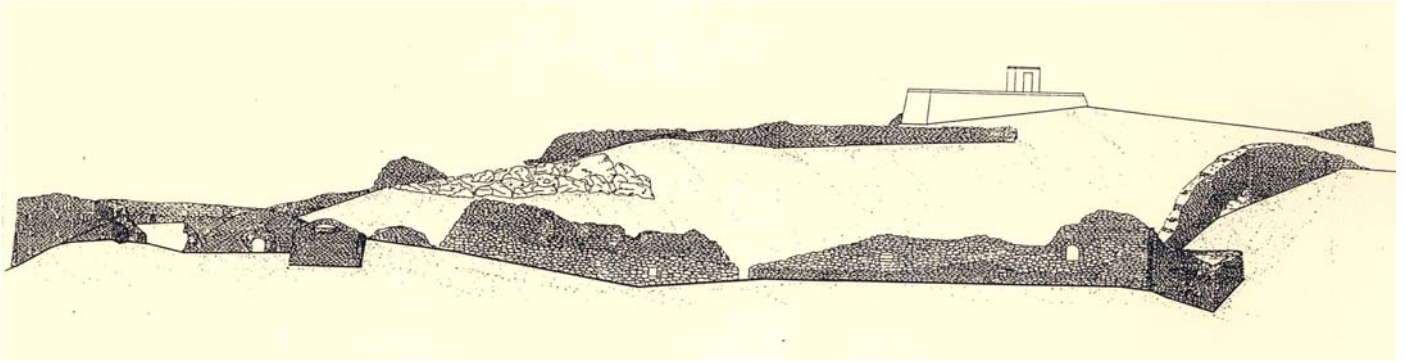

Εικ. 11. Κάτοψη του κάστρου.

Η κύρια πύλη βρίσκεται περίπου στο μέσον της τεθλασμένης ανατολικής πλευράς και ενισχυόταν από δύο ορθογώνιους πύργους. Ο βορειότερος σώζεται σε ύψος 2,5 μ., ενώ ο νοτιότερος εντελώς αποσπασματικά. Με αντίστοιχους πύργους ενισχύονται και οι υπόλοιπες πλευρές και οι γωνίες του οχυρού. Η επικοινωνία μεταξύ των πύργων και του εσωτερικού της οχύρωσης εξασφαλιζόταν από τοξωτές πύλες, κατασκευασμένες με εναλλασσόμενους λίθους και πλίνθους.

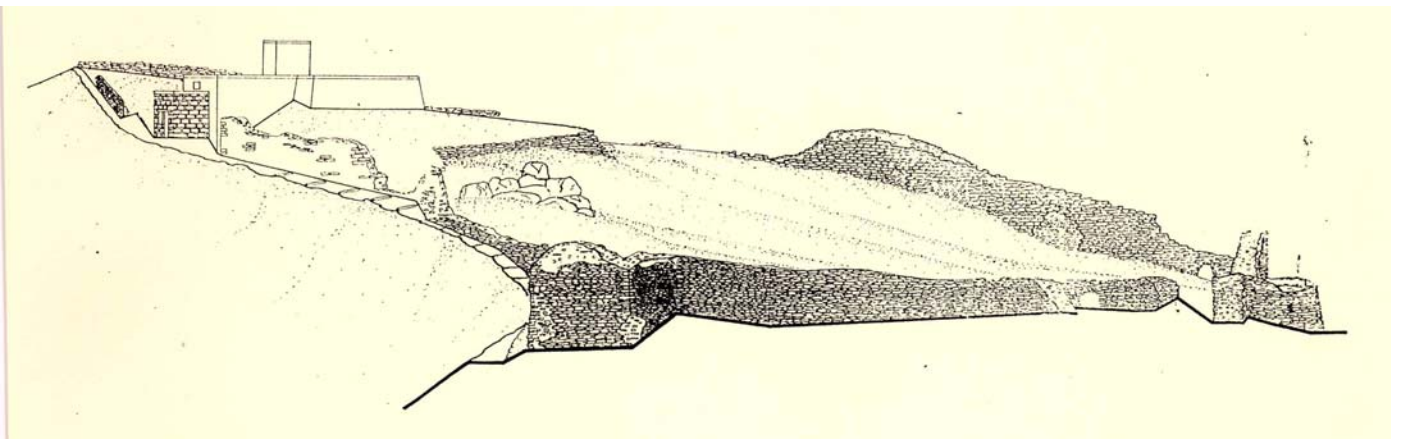
Με βεβαιότητα τεκμηριώνεται η ύπαρξη των πύργων στη ΝΑ γωνία, τη νότια πλευρά, τη δυτική πλευρά και τη ΒΔ γωνία της οχύρωσης, ενώ πιθανή είναι η ύπαρξη τριών ακόμη πύργων στο μέσο της νότιας και βόρειας πλευράς, καθώς και στη ΒΑ γωνία της οχύρωσης αντίστοιχα. Σε καλύτερη κατάσταση σώζεται ο πύργος 5, του οποίου έχει διατηρηθεί η θολωτή οροφή. Οι διατάσεις των πύργων ποικίλουν από 3,5 x 4 μ. έως 5,5 x 6 μ.

Κατά μήκος της καλύτερα διατηρημένης νότιας πλευράς υπάρχουν τοξωτές κανονιοθυρίδες.

Εικ. 12. Σχεδιαστική απόδοση της νότιας πλευράς της οχύρωσης.

Το βορειανατολικό τμήμα του κάστρου έκλινε με διατείχισμα και λειτουργούσε ως εσωτερική ακρόπολη. Στον χώρο αυτό έχει κατασκευαστεί σύγχρονη δεξαμενή. Άλλα λείψανα κτηρίων δεν είναι ορατά στο εσωτερικό της οχύρωσης, εκτός από έναν χώρο ορθογώνιας κάτοψης εφαπτόμενο εσωτερικά στη ΒΔ γωνία του τείχους, που σώζεται ως το ύψος των 1,50 μ.

Εικ. 13. Σχεδιαστική απόδοση της δυτικής πλευράς της οχύρωσης.

Προέλευση εικόνων

- Εικ. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10: αρχείο Μ. Πασιάκου
- Εικ. 7, 8: αρχείο ΕΦΑ Θεσπρωτίας
- Εικ. 12, 13: Ανδρέου Ι., Παπαδημητρίου Αικ., *Μελέτη αποτύπωσης κάστρου Ηγουμενίτσας*, αδημοσίευτη μελέτη

Βιβλιογραφία

- Κείμενα και εποπτικό υλικό περιοδικής έκθεσης «Εικόνες της πόλης στον Χρόνο», Αρχαιολογικό Μουσείο Ηγουμενίτσας, ΕΗΠΚ 2013
- Σμύρης Γ., «Κάστρο Ηγουμενίτσας», *Δίκτυα οχυρωματικής αρχιτεκτονικής*, Αθήνα 2001, σελ. 135-136
- Ανδρέου Ι., Παπαδημητρίου Αικ., «Το κάστρο της Ηγουμενίτσας,» ανακοίνωση στην ημερίδα *Η τοπογραφία της αρχαίας Θεσπρωτίας*, 14 Ιουνίου 2002, Συνεδριακό Κέντρο ΤΕΙ Ηγουμενίτσας
- Ανδρέου Ι., Παπαδημητρίου Αικ., *Μελέτη αποτύπωσης κάστρου Ηγουμενίτσας*, αδημοσίευτη μελέτη
- Πιτούλη-Μέμπιους Ι., *Κάστρο Ηγουμενίτσας. Μελέτη στερέωσης, αποκατάστασης, ανάδειξης*, Σεπτέμβριος 2002, αδημοσίευτη μελέτη